

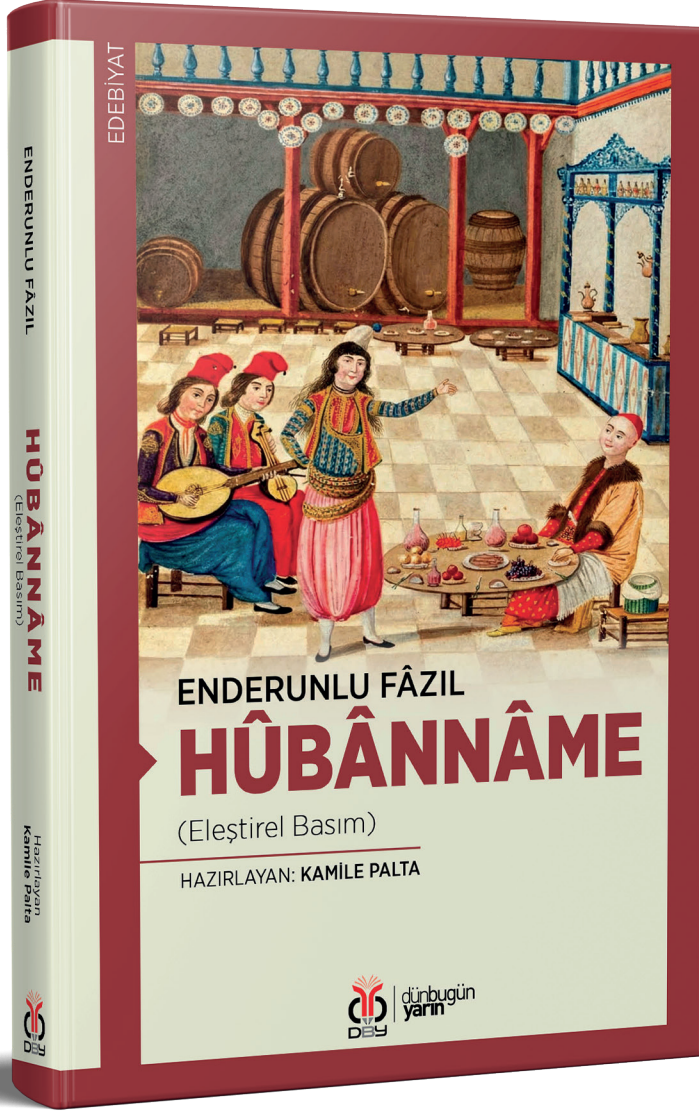

ENDERUNLU FÂZİL

HÛBÂNNÂME

(Eleştirel Basım)

HAZIRLAYAN: KAMİLE PALTA

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 471

Edebiyat: 256

ISBN 978-625-5905-39-0

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2025

Müellif: Enderunlu Fâzıl

Hazırlayan: Kamile Palta

Kitap Editörü: Büşra Çelik

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Kapak Görsel: *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler
Kütüphanesi, 5502*

Baskı/Cilt:

Birlik Dijital Baskı Ltd. Şti.

(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Enderunlu Fâzıl ; Hübânnâme (Eleştirel Basım)

Hazırlayan: Kamile Palta , Editör: Büşra Çelik (Dr. Öğr. Üyesi)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

312 s. ; 13,5 x 21,0 cm ____ (DBY Yayınları ; No. 471) ____ Dizin var.

ISBN 978-625-5905-39-0

1- Edebiyat 2- Eski Türk Edebiyatı

Bu kitap, 2024 yılında Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Furkan Öztürk danışmanlığında tamamlanarak savunulan "Enderunlu Fâzıl – Hübânnâme (Tenkitli Metin)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Sunuş	9
Hübânnâme Nüshalarının Sembolleri	41
Hübânnâme Nüshaları ve Tavsifleri	43
Nüshaların Değerlendirilmesi ve Eleştirel Metin Kurulurken İzlenen Yöntem	61
Hübânnâme Nüshaları Başlıklar Tablosu	83
Bibliyografya	135
Çalışmada Kullanılan İşaretler ve Semboller	139
Aparatta Kullanılan Yazma Eserlerin Simgeleri	140
Hübân-nâme / Eleştirel Metin	141
Özel Adlar Dizini	309

Sunuş

18. yüzyılda yaşamış olan Enderunlu Fâzıl, klasik şiir geleneği içinde mahallî unsurlara yer vermesiyle öne çıkan önemli şairlerden biridir. *Divan*'ı ve çeşitli mesnevileri bulunan şair, özellikle kaleme aldığı mesneviler aracılığıyla tanınmış ve edebî bir kimlik kazanmıştır. Enderunda aldığı nitelikli eğitim sayesinde, ana dili Arapça olan Fâzıl, Türkçeyi sonradan öğrenmiş olmasına rağmen, bu dilde edebî eserler verebilecek düzeyde yetkinlik kazanmıştır. Enderun Mektebinin sağladığı entelektüel ve sanatsal ortam, Fâzıl Bey'in şiir dünyasının oluşmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Enderunlu Fâzıl'ın aşk hayatı hem bireysel deneyimleri hem de edebî üretimi açısından dikkat çekici ve belirleyici bir unsurdur. Şairin özellikle Enderunda eğitim gördüğü dönemde yaşadığı üç önemli aşk macerası, hayatının seyrini olduğu kadar eserlerinin muhtevasını da şekillendirmiştir. En dikkat çekici ilişkisi “Şehlevendim” unvanıyla andığı Hafız Abdullah Ağa ile yaşadığı aşktır. Bu ilişkinin saray çevresinde dedikodu ve ithamlarla karşılaşması, Fâzıl'ın Enderundaki eğitim hayatının sonlanmasına yol açmıştır. Kaynaklarda bu durum kimi zaman resmi bir uzaklaştırma, kimi zaman ise baskılar sonucu saraydan kendi isteğiyle ayrılış olarak yorumlanmaktadır. Söz konusu aşk macerası, Enderunlu Fâzıl'ın yalnızca şahsi hayatında değil, aynı zamanda edebî kişiliğinde de önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Özellikle aşk, tutku ve cinsellik gibi temaları doğrudan ve cesur bir biçimde ele alması, onun edebî üslubunun karakteristik yönlerinden

biri hâline gelmiştir. Enderundan ayrılışının ardından Fâzıl, rindâne bir yaşam tarzına yönelmiş, uzun yıllar sıkıntı ve sefalet içinde bir hayat sürmüştür. İstanbul’da yaklaşık on iki yıl boyunca bekar odalarında yoksulluk içinde yaşayan şair, bu süreçte hem maddi hem de manevi açıdan ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. İçinde bulunduğu zor durumu hafifletmek amacıyla, başta Padişah III. Selim olmak üzere dönemin ileri gelen devlet erkânına kasideler sunarak himaye arayışına girmiştir (Koçu, 1971). Bu durum, şairin sadece bireysel dramını ortaya koymakla kalmayıp, dönemin edebiyat ve saray ilişkileri bağlamında da önemli bir örnek teşkil etmektedir:

“Fâzıl, Sultan Üçüncü Selim’e sunduğu kasideleriyle dikkat çekerek vazife ile Rodos’a gönderilmiştir. Daha sonra Halep defterdarlığına; Erzurum ve çevresi müfettişliğine gönderilen Fâzıl, İstanbul’da Nef’î tarzı hicivleriyle etrafı tedirgin ettiğinden yine Rodos’a fakat bu sefer sürgün gönderilmiştir. Adaya vardığı gün, orada sürgün bulunan Reisü’l-küttab Ratib Efendi’nin idam edildiğini öğrenmiş, şiddetli bir teessüre kapılmış, bu yüzden, gözleri görmez olmuştur.” (Banarlı, 1983: 783)

Reşat Ekrem Koçu’nun anlatımına göre bir gün Sultan III. Selim’in meclisinde Enderunlu Fâzıl’ın bir şarkısı söylenmiştir:

*Bak Rızâyî şâluna
Âşıkın vay hâline
Benziyor gül dalına
Kaddi mevzûn ince bel*

Şarkı okunduktan sonra III. Selim Fâzıl’ı sormuş ve Rodos’ta sürgünde olduğunu öğrenince derhal getirilmesini emretmiştir (Koçu, 1971: 5590).

Sultan III. Selim tarafından affedilen Fâzıl Bey 1803-1804 civarı İstanbul’a dönmüş ve kendisine Enderun Mektebinden emekli maaşı bağlanmıştır. 10 yıl kadar kör olarak yaşayan şairin gözleri ölümüne yakın açılmıştır. Fâzıl, 1810’un aralık ayında (H. Zilhicce 1225) İstanbul’da vefat etmiştir. “Fâzıl Bey, kendi vefatına şu tarihi söylemiştir. ‘Sihhatimde Fâzılâ lafzen dedim tarihini/ Bin iki yüz yirmi beşde eyledi lâhût-ı cinân’.” (Akbar, 1996: 511). Kabri İstanbul Kızılırmescit’te

bulunan Nakşibendi türbesinde yer almaktadır. Çağdaşı şair Sürûî (ö. 1814) Fâzıl Bey’in ölümü üzerine şu tarih manzumesini kaleme almıştır:

*Zulmeti gamda idüb efgân didim târihi
Göçdü Fâzıl Bey gice ahhâbî nâlân eyledi*

Kendinden önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, Enderunlu Fâzıl’ın eserlerinde mahallî tarz ve halk söylemlerinin belirgin biçimde artışı gözlemlenmektedir. Bu eğilim, özellikle Fâzıl gibi şairlerin eserlerinde yoğunlaşmış ve Osmanlı edebiyatında yeni bir söylem zeminine işaret etmiştir. Ancak bu yenilikçi dil ve anlatım biçimi, dönemin muhafazakâr çevrelerinde çeşitli tepkilere neden olmuştur. Fâzıl’ın eserleri, yazılışından yıllar sonra, Tanzimat Dönemi’nde dahi “gayri ahlâkî” olarak değerlendirilmiş ve resmi makamlarca toplatılmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti tarihinde toplatılan ilk kitap olma özelliği taşıması sebebiyle dönemin sosyal ve kültürel yapısında önemli bir yankı uyandırmıştır. Şairin eserlerinde yer verdiği müstehcen kelimeler, argolar ve halk arasındaki deyimler ile özel yaşamındaki cinsel deneyimlerin açıkça dile getirilmesi, özellikle devlet otoriteleri ve edebî çevrelerce “edebî zevkten yoksun” ve “kaba” olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Bu eleştiriler, Fâzıl’ın edebî kimliği ve eserlerinin değerlendirilmesinde uzun süre etkili olmuş, onun edebiyat tarihindeki yerini tartışmalı bir konuma taşımıştır.

Enderunlu Fâzıl Bey hakkında yapılan değerlendirmelerin önemli bir kısmı, şairin edebî zevk ve estetik bakımından, etkisinde kaldığı isimlerle kıyaslandığında daha zayıf bir profil çizdiği yönündedir. Bu doğrultuda, E. J. W. Gibb de Fâzıl’ı sanatsal yeterlilik açısından sınırlı gören otoriteler arasında yer almaktadır:

“Fâzıl Bey, gerçekte bir şair değildir; zira eserlerinde şiir pırıltısı bulmak son derece zordur. Bu sebeple eserleri modern Osmanlı edebiyat tarihçilerinin ilgisini çekmemiştir; şiir adına belki de bu tenezzülü bir tahkir addetmişlerdir. Hatta Ekrem ve Naci gibi yazarlar da bu cesur eserlere iltifat etmemiş olsalar da bizim açımızdan son derece ilginç eserlerdir. Zira bu eserlerde sadece damgası vurulmuş bir şahsiyetin tezahürlerini görmeyiz, aynı zamanda yazarın içinde yaşadığı çağın

Enderunlu Fâzıl'ın edebî mirası, son yıllarda farklı akademik çalışmalarla kapsamlı şekilde değerlendirilmiştir. Şairin *Divan*'ı, bir doktora tezi (Beyhan,2021) çerçevesinde incelenmiştir. Kadın güzellerini konu alan *Zenânnâme* adlı mesnevisi ise yüksek lisans tezi (Turan, 2022) olarak çalışılmıştır. *Defter-i Aşk* adlı mesnevi, Selim S. Kuru (2005) tarafından ele alınmış ve şairin kendi ifadesiyle “târîh-i nev-icâd” olarak nitelenmiştir. İstanbul'un çeşitli etnik topluluklarına mensup köçeklerinin tasvir edildiği *Çengînâme* (diğer adıyla *Rakkasnâme*), yayımlanmış (Karacasu, 2006) bir metin olup, dönemin gündelik yaşamını ve sosyal geleneklerini yansıtmaları bakımından önemli bir kaynak niteliğindedir. Enderunlu Fâzıl'ın bir diğer eseri olan *Sûrnâme-i Şehriyâr*, şehzadelerin Bed'-i Besmele törenlerine odaklanan ilk müstakil sûrnâme (Koç Keskin, 2010) olarak dikkat çekmektedir. Son olarak, Enderunlu Fâzıl'ın *Divan*'ı (Düzenli & Çukurlu, 2024) yayına hazırlanarak neşredilmiştir. Söz konusu çalışmalar, Enderunlu Fâzıl'ın külliyyatına yönelik akademik ilgiyi arttırmış ve eserlerinin daha sistemli biçimde ele alınmasına imkân tanımıştır. Özellikle *Hûbânnâme* gibi özgün yapısıyla dikkat çeken ve edebî tarihimize ayrıksı bir yere sahip olan metinlerin eleştirel biçimde neşredilmesi, sadece metin tarihi açısından değil, sosyal tarih, kültürel temsiller ve edebî gelenekler açısından da yeni değerlendirme olanakları sunmaktadır.

Enderunlu Fâzıl'ın mesnevilerinin hem yurt içinde hem de yurt dışında çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar arasında içerdiği görsel unsurlar ve bütüncül yapısıyla öne çıkan, *Hûbânnâme* ve *Zenânnâme* adlı iki mesnevisini birlikte ihtiva eden İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. 5502 numaralı yazma eser, çalışmamızda “A nüshası” olarak kodlanmıştır. Söz konusu nüsha, yalnızca edebî içerikleriyle değil, diğer yandan barındırdığı zengin görsel materyallerle de dikkat çekmektedir. Nüshadaki minyatürler, dönemin estetik anlayışını yansıtmakta ve bu yönüyle sanat tarihi açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Özellikle minyatürlerde resmedilen çalgı aletleri, müzik tarihi açısından da incelemeye değer bulunmuştur. Bu görsel unsurlar üzerine sanat tarihi (İçen, 2001) ve müzikoloji (Çaylak & Sazak, 2023) gibi disiplinlerde çeşitli yüksek lisans ve doktora tezleri ile akademik makaleler kaleme alınmıştır. A nüshasının sanatsal ve kültürel

bakımdan çok yönlü yapısı, *Hûbânnâme* ve *Zenânnâme*, edebiyat alanının ötesinde disiplinlerarası çalışmalara da olanak tanıyan metinler bütünü olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu nüsha hem edebî hem de kültürel temsil bakımından özel bir yere sahiptir.

Metin, Latin alfabesine aktarılırken, günümüzde kullanılmayan şehir ve ülke isimleri ile dönemin toplumuna ait âdet ve söylemler detaylı şekilde araştırılmış ve kullanımları titizlikle kontrol edilmiştir. Şairin bahsettiği şehirleri ve ülkeleri, mahallî ifadeler ve folklorik özelliklerle betimleyerek aktarması, çalışmada karşılaşılan önemli zorluklardan biridir. Her ne kadar şairin dili sade olsa da metin oluşturulurken özellikle bu mahallî söylemler, günlük hayatta kullanılan ifadeler ve eserde yer alan argo kelimeler üzerinde özenle durulmuştur. Doğru metne ulaşmayı amaçlayan bu çalışmada, yurt içi ve yurt dışındaki tespit edilebilen tüm nüshalar temin edilmiş ve dijital kopyaları titizlikle incelenmiştir. Bütün bunların ışığında, eserin farklı nüshalarında yer alan varyantların özenle karşılaştırılması ve bu temelde en tutarlı metnin oluşturulması hem akademik araştırmacılar hem de Osmanlı edebiyatına ilgi duyan okuyucular için güvenilir bir başvuru kaynağı sağlamayı amaçlamaktadır.

Eleştirel basımın hazırlanmasında incelenen 51 nüshanın 14'ü esas alınarak metin kurulmuş ve bu nüshalar aparatta belirtilmiştir. Temin edilen nüshalar, belirlenen ölçütler doğrultusunda titizlikle tetkik edilmiştir. Söz konusu ölçütler, nüshaların değerlendirildiği bölümde örnekleriyle birlikte maddeler hâlinde sunulmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde nüshalar iki ana gruba, her bir grup ise kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır. Çalışma kapsamında, bu nüshaların tavsifleri yapılmış, yazılmışsa müstensihleri, yazılış tarihleri ve diğer kayıtları belirtilmiştir. Kaleme alınan tüm başlıklar, bulundukları nüshaların sıralamalarına sadık kalınarak tablolastırılmış ve tablolarda başlıkların yanına beyit sayıları da eklenmiştir. Bahsi geçen özelliklerin nüshalar arasındaki ilişkisini okuyucuya bütüncül biçimde sunabilmek amacıyla hazırlanan bu tablo, değerlendirmenin sonuna eklenmiştir.

Enderunlu Fâzıl, her ne kadar edebî çerçevede zayıf ve bayağı olarak değerlendirilse de şahsi yaşantısındaki tecrübeleri cesurca şiirlerine yansıtmaları ve bunu yaparken mahallî bir üslup benimsemesi bakımından özgün ve dikkate değer bir şairdir. Fâzıl'ın çevresini, insanları,

toplumsal ilişkileri ve dönemin geleneklerini kendi bakış açısıyla, gerçekçi bir çizgide aktarması özellikle dikkat çekicidir. Bu nitelikler, çalışmamızın merkezinde yer alan *Hübânnâme* adlı mesnevisinde de açıkça gözlemlenmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, şimdiye dek eleştirel basımının hazırlanmamış olan *Hübânnâme* üzerindeki eksiklikleri gidermek, eserin önceki çevirilerinde görülen yanlışlıkların ve sansürlerin önüne geçerek Enderunlu Fâzıl'ın söz konusu eserdeki anlatımını, edebî değerini ve kültürel konumunu daha sağlıklı ve objektif biçimde değerlendirebilmektir.

Umarım bu çalışma, Osmanlı edebiyatı alanındaki araştırmalara katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda *Hübânnâme*'nin daha geniş çevrelerce anlaşılmasına ve değer kazanmasına da yardımcı olur. Metnin tarihî ve kültürel bağlamda daha iyi kavranması, eserin farklı disiplinlerde yapılacak çalışmalar için sağlam bir temel oluşturmasını mümkün kılacaktır. Böylece, Osmanlı edebiyatının bu önemli örneğinin günümüz okuyucuları tarafından daha çok ilgi görmesini ve gelecekte yapılacak çalışmalar için yeni kapılar açmasını temenni ediyorum. Bu tür araştırmaların, Osmanlı edebiyatı mirasının daha geniş kitlelerce tanınmasını sağlayarak kültürel zenginliğimizin korunmasına ve akademik çalışmaların derinleşmesine vesile olmasını umuyorum.

Bu kitabın hazırlanma sürecinde, bilgi birikimi, sabrı ve yol göstericiliğiyle karşılaştığım her güçlükte yanımda olan, öğrencisi olmaktan büyük onur duyduğum hocam Doç. Dr. Furkan Öztürk'e derin şükranlarımı sunuyorum. En büyük ilham ve motivasyon kaynağım olan anneannem Sevim Şahin'e minnettarım, varlığı her zaman yolumu aydınlattı. Hayatım boyunca sabrı, fedakârlığı ve koşulsuz sevgisiyle yanımda olan anneme, her zorluğu birlikte omuzladığı için sonsuz teşekkür ederim. Beni her daim destekleyen, cesaretlendiren ve güç veren babama da en içten minnettarlığımı sunuyorum. Onların varlığı, bu eserin ortaya çıkmasında en değerli dayanaklarımdan biri olmuştur.

Kamile PALTA
Antalya, 2025

Bibliyografya

- Akbayar, N. (1996). *Sicill-i Osmani*. Müellifi: Mehmed Süreyya, (Sadeleştiren S. A. Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Aktunç, H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Andrews, W. G. ve Kalpaklı, M. (2020). *Sevgililer Çağı: Erken Modern Osmanlı-Avrupa Kültürü ve Toplumunda Aşk ve Sevgili*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M. (2024). *Enderunlu Fâzıl'ın Bütün Eserleri*, DBY Yayınları, İstanbul.
- Aynur, H., Çakır, M., Koncu, H., Özyıldırım, A. E. (2017). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII, Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler*, Klasik Yayınları, İstanbul.
- Beyhan, E. (2021). *Enderunlu Fâzıl Divanı (metin-inceleme)* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çaylak, G., & Sazak, N. (2023). Hübânnâme ve Zenânnâme'de Yer Alan Bir Minyatürde İstanbul Lâvtasının İzini Sürmek. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 42: 745–756.
- Devellioğlu, F. (1980). *Türk Argosu İnceleme ve Sözlük*. Aydın Kitabevi, Ankara.
- Düzenli, M. B., & Çukurlu, T. (2024). *Enderunlu Fâzıl Divanı*. Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale.
- Ece, S. (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)*. Eser Basım Yayınları, Erzurum.
- Erdman, M. (2021). "Boys, Boys, Boys: Enderunlu Fazıl Bey's Hubanname". Asian and African Studies Blog. <https://blogs.bl.uk/asian-and-african/2021/02/boys-boys-boys.html> (Erişim tarihi: 06.07.2024).

- Erdman, M. (2024). Fair Boys and Wicked Ladies: peoples of the Balkans in the work of Enderunlu Fazıl Bey. *Travellers in Ottoman Lands II: The Balkans, Anatolia and Beyond*, 266.
- Fazıl, E. (2009). *Güzel Oğlanlar Kitabı*. (Çev. R. İmrahor), Sel Yayınları, İstanbul.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi III-IV*. (Editör: A. Çavuşoğlu). Akçağ Yayınları, Ankara.
- Horata, O. (2009). *Has Bahçede Hazan Vakti: XVIII. yüzyıl Son Klasik Dönem Türk edebiyatı*. Akçağ Yayınları, İstanbul.
- İçen, S. (2001). *Hübânnâme ve Zenânnâme'de Metin-Resim İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans. Tezi Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karacasu, B. (2006). "Bize Çengileri Kıl Rûşen ü Pak' ya da 'Hayra Hezlin Dahi Bir Rehberi Var". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan III, 133-160.
- Kılcı, M. (2001) *Enderunlu Mehmet Âkif-Mir'ât-ı Şi'r*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.
- Kırkılıç A., Sancak Y. (hızl.). (2017). *Ahterî Mustafa-Ahterî-yi Kebir*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Koç Keskin, N. (2010). "Abdülhamit'in Şehzadelerinin Bed'-i Besmele Törenini Anlatan Enderunlu Fâzıl'ın Sûrnâme-i Şehriyâr'ı Üzerine". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27: 149-186.
- Koçu, R. E. (1971). Fâzıl Bey (Enderunlu Hüseyin). *İstanbul Ansiklopedisi* Koçu Yayınları, İstanbul, 10, 5589-5593.
- Kolektif (1995). *Tarama Sözlüğü I-VIII Cilt*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kolektif (2019). *Derleme Sözlüğü I-XII Cilt*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Köksal, M. F. (2008). "Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1: 169-190.
- Köksal, M. F. (2012). "Metin Neşrinin Ana Esasları". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 31: 179-209.
- Kuru, S. S. (2005). Biçimin Kısacasında Bir 'Tarih-i Nev-icad': Enderunlu Fazıl Bey ve Defter-i Aşk Adlı Mesnevisi. G. Kut (Ed.) *Uygurlardan Osmanlıya: Şinasi Tekin Anısına*. Simurg Yayınları, İstanbul, 476-506.
- Küçük, S. (1995). "Enderunlu Fâzıl". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, İstanbul, 11, 188-189.
- Lane, E. W. (1865). *An Arabic-English Lexicon*. Williams and Norgate, London.

- Levend, A. S. (2017). *Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Meşhurlar*. Dergah Yayınları, İstanbul.
- Mengi, M. (2005) *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mengi, M. (2014). *Divan Şiiri Yazıları*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Muhib, E. (hızl.). (1945). *Enderunlu Fâzıl Hübannâme ve Zenannâme*, Yeni Şark Kitabevi, İstanbul.
- Onay, A. T. (2014). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*. Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Öztürk, F. (2020). *Sihâm-ı Kazâ Eleştirel Basım*. Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, M., Örs, D. (2009). *Burhân-ı Kattı*. Müellifi: Mütercim Âsım Efendi. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları, İstanbul.
- Palta, K. (2024). *Enderunlu Fâzıl – Hübân-nâme (Tenkitli Metin)* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Saraç, Y. (2012). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Schick, İ. C. (2011). *Bedeni, Toplumu, Kâinatı Yazmak: İslâm, Cinsiyet ve Kültür Üzerine*. (Çev. P. Tünaydın), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Steingass, F. (1998). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Beirut.
- Şâni-zâde Mehmed Atıullah Efendi (1283/1284-1867/1868), *Şâni-zâde Tarihi*, I. Cilt, İstanbul.
- Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-u Türkî*. İstanbul, İkdâm Matbaası.
- Şentürk, A. A. (2015). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, Cilt 1 (Âb-Azrail)*. Ose-dam Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: YKY.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, Cilt 2 (Bâb-Çüst Eri)*. Ose-dam Yayınları,
- Şentürk, A. A. (2019). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, Cilt 3 (Dâbbe-Düzgün)*. Ose-dam Yayınları,
- Şentürk, A. A. (2020). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, Cilt 4 (Ebabil-Füsûn)*. Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, A. A. (2021). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, Cilt 5 (Gabgab-Güzellik)*. Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, A. A. (2022). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, Cilt 6 (Hâb-Hindî)*. Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, A. A. (2023). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, Cilt 7 (Hindistan-Jüpiter)*. Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.

- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tulum, M. (2013). *Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü*. Kapı Yayınları, İstanbul.
- Turan, E. (2022). *Enderunlu Fazıl-Zenan-name (Tenkitli Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Witkam, J. J. (2011). “Stemma (Soy Ağacı) Oluşturmak, Kurgu mu Gerçek mi?” *Stemmatik, Tenkitli Metin Neşrinde Soy-ağacı Yaklaşımı*. (Çev. M. Bedir), Küre Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, O. (2019). *Lisânü'l-Acem Ferheng-i Şu'ûrî 1-4 Cilt*. Müellifi: Şu'ûrî Hasan Efendi (ö. 1693-94). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Yöntem, A. C. (1977). “Fazıl”. *İslâm Ansiklopedisi*. MEB Yayınları, İstanbul, 4, 529-531.

HÜBÂN-NÂME

ELEŞTİREL BASIM

Aparat

- A1v, B1v, C105v, D1v, F1v, Y2.1v Hübân-nâme, E1v Hübân-nâme-i Fâzıl-ı Tâhir 'Ömer-zâde, G1v, J1v Hübân-nâme-i Fâzıl Beg Tâhir 'Ömer-zâde, H21v, İ49v Hübân-nâme-i Fâzıl Beg, Or1.37v Hübân-nâme-i Fâzıl Tâhir 'Ömer-zâde Or2.1v Fâzıl Hübân-nâme vü Çengi-nâmesi, Or3.47v Hübân-nâme-i Fâzıl
1. A1v, B1v, C105v, D1v, E1v, F1v, H21v, İ49v, Or1.37v, Or2.1v, Or3.47v, Y2.1v Mevlâ-yı 'azîmü's-şâna, G1v, J1v Allâh-ı 'azîmü's-şâna
 3. A1v, B1v, C105v, D1v, E1v, F1v, H21v, İ50r, Or1.37v, Y2.1v şekl ü sûret, G1v, J1v, Or2.1v, Or3.47v şekl-i sûret
 4. A1v, B1v, C105v, D1v, E1v, F1v, G21v, İ50r, Or1.37v, Or2.1v, Or3.47v, Y2.1v zîşt-i kerîhü'l-manzer, G1v, J1v zîşt ü kerîhü'l-manzer
 5. ü (B, E, G, İ, Or1, Or3-); A1v, C105v, D1v, E1v, F1v, G1v, H21v, J1v, Or1.37v, Or2.1v, Or3.47v, Y2.1v Hep, B1v, İ50r Bes; A1v, B1v, C105v, E1v, G1v, H21v, İ50r, J1v, Or1.37v, Or2.1v gerekse, D1v, F1v, Or3.47v, Y2.1v gerek; A1v, B1v, C105v, D1v, G1v, H21v, J1v, Or1.37v, Or2.1v Var mı, E1v, F1, İ50r, Or3.47v, Y2.1v Var mı bir
 6. A2r, B1v, D1v, E1v, F1v, G1v, H21v, İ50r, J1v, Or2.1v, Or3.47v, Y2.1v cinse, C105v gence; A2r, B1v, C105v, D1v, E1v, F1v, G1v, H21v, J1v, Or1.37v, Or2.1v, Or3.47v, Y2.1v hâl-i maşşûs, İ50r hâlet-i maşşûs,
 7. A2r, B1v, D1v, E1v, F1v, G1v, G21v, J1v, Or1.37v, Or2.1v, Y2.1v hâlet ü bir keyfiyyet, C105v hâlet ü birer keyfiyyet, İ50r hâlet birer keyfiyyet, Or3.47v hâlet-i diger kefiyyet
 8. A2r Her birinin şüreti tarz-ı âher, C105v, B1v, D1v, İ50r, Y2.1v Her birin şüreti tarz-ı âher E1v, F1v, G1v, H21v, J1v, Or1.37v, Or2.1v Her birin şüret-i tarz-ı âher, Or3.47v Her yerin şüreti tarz-ı âher

Eleştirel Metin

- 1 Hâmd o Mevlâ-yı 'azîmü's-şâna
Hüsni cân-sûzı vâren insâna
- 2 Katre iken şikem-i mâderde
Kıldı şun'ıyla anı perverde
- 3 Mâ-yeşâ üzre o şâhib-kudret
Vêrdi ol katreye şekl ü sûret
- 4 Kimisi velvele-ârâ dilber
Kimisi zîşt ü kerîhü'l-manzer
- 5 Hep gerek hûb ü gerekse bed-rû
Var mı taşvîr eder illâ hû
- 6 Vêrdi her cinse cemâl-i maşşûs
Şîve-i dîger ü hâl-i maşşûs
- 7 Vêrdi her hâke birer hâşiyet
Başka bir hâlet ü bir keyfiyyet
- 8 Vêrdi her âdeme sîmâ-yı dîger
Her birin şüreti tarz-ı âher

9. A2r, B1v, C105v, D1v, E1v, F1v, H21v, İ50r, Or1.37v, Or2.1v, Y2.1v alur, G1v, J1v, Or3.47v olur; A2r, B1v, D1v, E1v, F1v, G1v, H21v, İ50r, J1v, Or1.37v, Or2.1v, Or3.47v, Y2.1v geldi, C105v gelmiş
10. A2r, B1v, C105v, D1v, E1v, G1v, H21v, İ50r, J1v, Or1.37v, Or2.1v, Or3.47v, Y2.1v ba'zıları, F1v her şahış
13. < H; A2r, D1v, F2r, Or3.48r, Y2.2r Hannâsı, B1v, C105v, E1v, G1v, İ50r, J2r, Or1.37v, Or2.2r vesvâsı
15. < E, G, J
16. A2r, B1v, D2r, F2r, G1v, H22r, İ50r, J2r, Or1.38r, Or3.48r, Y2.2r cemâdî, C105v cemâli, E1v, Or2.2r cemmâzı
17. A2r, B1v, D2r, F2r, G1v, H22r, İ50r, J2r, Or1.38r, Or2.2r, Y2.2r Zâhid-i huşk u tehî-endîşe, C105v Zâhid-i huşk o tehî-endîşe, E1v Zâhid-i huşk-ı tehî-endîşe, Or3.48r Zâhid ü huşk-ı tehî-endîşe
18. A2r 'ârif ü çeşm ü kaşa, B2r, F2r, İ50r 'âriz u çeşm-i kaşa, C106r 'âriz-ı çeşm-i kaşa, D2r, G1v, H22r, J2r, Or1.38r, Or2.2r, Y2.2r 'âriz u çeşm ü kaşa, Or3.48r 'âriz-ı çeşm ü kaşa
19. A2r, C106r, D2r, E2r, F2r, G2r, H22r, J2r, Or1.38r, Or2.2r, Or3.48r, Y2.2r hül-yâdan, B2r, İ50r sevdâdan
21. < E, G, J, A2v, Or3.48r Evliyâ, B2r, C106r, D2r, F2r, H22r, İ50r, Or1.38r, Or2.2r, Y2.2r Enbiyâ

- 9 Ya'nî her şahış birer şüret alur
Bir dağı misli ne geldi ne gelür
- 10 Añdırır ba'zıları hey'etde
Benzemez birbirine şüretde
- 11 Cümlesi ahsen-i takvîm üzre
'Ârif ol nükteye teslim üzre
- 12 Mütenevvi' görünür zâhirde
Arada hâ'il olan bir perde
- 13 İmtihân eylemek için nâsı
Halk edüp dilber ile Vesvâsı
- 14 Hüsni ise benzedi mıkna'tise
Âhen olsa dil uyar İblîse
- 15 Kimse kurtulmaz o bâğî var iken
Zülf-i dilber gibi ağı var iken
- 16 Cezbe-i hüsne cihân dil-dâde
Meğer illâ ki cemâdî-zâde
- 17 Ya'nî şüfî-i ta'aşsub-pîşe
Zâhid-i huşk u tehî-endîşe
- 18 Ta'n eder 'âriz u çeşm ü kaşa
Ta'n ise nakşa değil nakkâşa
- 19 O da geçmez ise bu hulyâdan
Zevk-yâb olmaz iki dünyâdan
- 20 Fitnedir 'âleme hüsni-i mergûb
Aña Hakk eyledi teşhîr-i kulûb
- 21 Enbiyâ olmadı andan ma'sûm
Ehline cümle kaşaslar ma'lûm

Özel Adlar Dizini

A

Abbasī, 175
Acem (Acemī), 140, 142, 630
Adana, 353
Âdem, 904
Afrika, 99
Aḥbār, 640
Akşehir, 376
Allah, 581, 805
Altun Oluk, 343
Amrika, 99
Anatol (Anatoli), 359, 360, 688
Arnabūd, 698
Asyā, 99
Avruba, 99, 100, 403
A'cām, 629

B

Bağdād, 165, 178
Baḥr-ı Sefid, 382
Bārī, 666

Bektāšī, 707
Bīlān, 351
Boğdān, 809, 810
Boşnāk, 731
Buḥārā, 156
Bulak, 210
Bulgār, 798

C

Cenāb-ı Mevlā, 908, 977
Cengīz, 747
Cezāyir, 255, 262
Cibrīl, 963
Cidde, 281

Ç

Çerkes, 786, 791
Çingāne, 672, 673

D

Dürer, 580

E

Ebū Nüvvâsi, 175
Efrenç
(Efrençî, Efrenğî), 497, 397, 817
Ekrâd, 356
Elmâs, 214
Enbâr, 184
Endülüs, 405
Ermenî, 550, 628

F

Fas, 253
Fâzıl, 32, 54, 973
Fehîm, 198
Felâtûn, 472
Felemenk, 880
Fıransız, 859

G

Galâta, 562
Gebr, 627
Gürci, 752, 784, 786, 789, 790,
791, 792, 793

H

Habeş (Habeşî), 226, 225, 274
Haccâc, 273
Hâfiz, 152
Hakk, 323, 823
Haleb, (Halebî), 337, 346
Hallâk, 141, 526
Havvâ, 904
Hırvât, 800

Hicâz, 274
Hind (Hindî, Hindû), 38, 130, 131,
139, 347, 397, 834, 835
Hindistân, 131
Hübân-nâme, 85, 971
Hudâ, 500, 791
Hurşîd, 112, 503
Hüdâvend-i Kerîm, 515
Hüdhüd, 937

I

Irâk, 164

İ

İsâ, 45, 329, 524, 627
İsâyî, 871
İblîs (Vesvâs), 14
İbn Haldûn, 407
İbşalâ, 387
İngiliz, 872, 875
İslâm, 174, 404, 549, 625, 632,
829, 855, 857
İspanya, 394
İstânbül (İslâmbol, Sitânbül) 101,
121, 252, 410, 631, 686
İstânköy, 386

K

Kadı 'İyâz, 407
Kâf, 61, 348, 937
Kahire, 187
Kamer, 42, 112, 124, 653
Kamış bayramı, 662

Kandehâr, 159
Karş, 630
Karûn, 440
Kaysâriyye, 375
Ken'an, 197
Kerîm, 26
Keşmîrî, 157
Kıbcâk, 749
Kıbrıs, 383
Kolon Kapudân, 893
Konya, 377
Kudret, 876
Kuds, 322

L

Leh, 812
Leylâ, 228
Lûfî, 447, 848

M

Mağrib, 243
Mantıku't-Tayr, 534
Mar'aş, 350
Mecceşî, 91, 900
Mekke, 277
Mekkî, 278
Mercân, 215
Mirrîh, 60, 117, 303, 869
Meryem, 48
Mevlâ, 1, 26, 122, 408, 735, 855,
908, 977
Mısır (Mısr), 188, 208, 327

Moğol, 161, 750
Mora, 696
Moskov, 831, 852, 882
Müşul, 185
Müşterî, 116

N

Nâbî, 779
Naşârâ-yı 'Acem, 628
Nemçe, 816, 817
Nerîmân, 256, 694
Nîl, 187

Ö

Örfî, 152
Özbek, 160, 745

P

Payâs, 352
Petro, 615
Rabb, 27, 666, 966

R

Ramazân, 663
Râtîb Efendi, 967
Resûl-i Hâdî, 618
Rûm, 41, 130, 225, 290, 305, 359,
370, 512, 516, 517, 634, 636,
652, 845
Rûmeli, 685
Rûs, 834, 851
Rûstem, 255

S

Şafed, 321
Şākız, 388
Sebt, 661
Sebte Boğazı, 907
Serkiz, 639
Sikender, 895
Sultān Selīm, 23
Süleymān, 937

Ş

Şām, 288, 304, 322
Şems, 118
Şevket, 152
Şīrāz (Şīrāzī), 153, 154
Şī'a, 173

T

Tā'if, 280
Tātār, 161, 737, 742, 748, 749
Tebīzī, 155
Tersā (Tersāyī), 45, 402, 627, 871
Tīrāblus, 328
Tūnus, 269, 270
Türkān, 446
Türkūmān, 357

U

Ulah, 805

Urbān, 282, 286

Urfa, 349

Uṭārid, 123

Ü

Ümm-i Dünyā, 209

V

Vān, 630

Vesvās, 13

Y

Yahūdī (Yehūd), 147, 401, 402, 654
Yemen, (Yemenī), 234, 235
Yeñi Dünyā, 885, 901
Ye'cūc, 889
Yorğaki, 605
Yūnān, 90, 522, 895
Yūsuf, 322, 325, 326

Z

Zengī, 211, 212
Zuḥal, 114
Zū'l-ḳarneyn, 434
Zühre, 120, 561
Züleyhā, 20

HÛBÂNNÂME

(Eleştirel Basım)

18. yüzyıl Osmanlı edebiyatının nev-i şahsına münhasır şairi Enderunlu Fâzıl, klasik şiir geleneğini mahallî unsurlar ve cesur bir realizmle harmanlayan *Hûbânnâme* ile edebiyat tarihimizde ayrıksı bir yer edinmiştir. Şairin dünyanın dört bir yanındaki milletlerin erkek güzellerini; fiziki özellikleri, kıyafetleri ve karakterleri üzerinden tasvir ettiği bu eser, dönemin kozmopolit yapısına, cinsellik algısına ve gündelik yaşamına dair eşsiz bir panorama sunmaktadır.

İstanbul'dan Amerika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsayan *Hûbânnâme*, yalnızca erotik bir anlatı değil, aynı zamanda sosyolojik ve etnografik bir belge niteliği taşır. Bugüne kadar yapılan çeviri ve yayınlarda sıklıkla sansürlen, müstehcen bulunduğu için makaslanan beyitler, bu çalışmayla ilk kez bütüncül bir eleştirel metin hâlinde okura sunulmaktadır. Elinizdeki bu eser, Enderunlu Fâzıl'ın sansürsüz sesini ve 18. yüzyılın renkli dünyasını tüm çiplaklığıyla gün yüzüne çıkarmaktadır.

"dün"den öğrendiklerinle
"bugün"ü yaşamak
"yarın"ları aydınlatır.

ISBN 978-625-5905-39-0

9 786255 905390